

JÁSZJÁKÓHALMA BELSŐ ÉS KÜLSŐ TÉRKAPCSOLATAI

Dolgozatomban a településföldrajzi és a településszociológiai szakirodalomban gyakorta elemzett problémakörrel kívánok foglalkozni. A Jászság központjában fekvő község származása, kereskedelme révén a történelmi Magyarország nagy területével állt, ill. áll kapcsolatban ma is: a Felvidéktől a Délvidékig. Ugyanakkor a község határán belül többek között a belterület és a tanyavilág pulzálása, a tulajdonviszonyok változásai eredményeztek különböző formákat és kívántak alternatív megoldásokat.¹

Belső térkapcsolatok

Mivel a napi bejárás igen körülményes lett volna, ezért előbb a távolabbi pontokon alakultak ki állandó tanyák: 10-13 km-re a belterülettől. Míg a tanyavilág kialakulásakor először az állatoknak voltak szálláshelyeik, s bizonyos idő elteltével váltak a gazdák is ott állandó lakossá. Amikor viszont a behúzóadás elkezdődött és a tanyasiaknak már volt a községben lakásuk - sok esetben az állatokat még kint tartották, s naponta több alkalommal a megfelelő időkben kijártak hozzájuk. Természetesen ez egy bizonyos távolságon belül volt „működőképes”, főleg ha figyelembe vesszük, hogy 30-40 évvel ezelőtt a gépkocsi még nem volt annyira általános, mint ma. A 31-es út melletti területen - a Kapitányréten - 6-7 km távolságban is volt ilyen tanya, ez a terület ugyanis műút mellett lévén még autóbusszal is megközelíthető volt.

A bel-és külterület kapcsolata ma már szinte csak annyiból áll, hogy a községből kijárnak a határba megművelni a földet, autóbusszal, kocsival, a legtávolabbi pedig terepjáróval közlekedik. Ma ott mindössze négy család él, hat tanya pedig a belterülettel határos. Ugyanez a kapcsolat 40 évvel ezelőtt még igen élő volt, hiszen igaz, hogy nagyon sokan még otthon sütötték a kenyeret, de ha kevesebb volt is a bevásárolnivaló, a termékeket is el kellett adni. Ez nagyrészt a község piacán történt, mely szerdai és szombati napokon működött - és működik még ma is. A vásár hagyományosan márciusban, májusban és augusztusban volt. Érdekes, hogy már az önkormányzati időkben a vásárok számát hatra emelték - gondolván, hogy most már a piacgazdaság erősödése miatt nagyobb szükség lesz rá. A valóság azonban az, hogy előfordul, hogy 1-2 eladó, vagy vásárló jelenik meg.

Tanyasi bolt a kapitányréti részen a műút mellett régebben is volt, azonban a 50-60-as években már az ÁFÉSZ működtetett ilyet az iskola mellett. Praktikusan a tanító férje volt a boltos. A kis volt két részből állt: egy kis vegyes- és egy kis italboltból. Az utóbbi a népi humor szerint a Kék Egér nevet viselte. A varjasi részen is próbálkoztak bolti árusítással az iskola közelében, ahol az egyik tanyán az 50-es évek végén házibolt működött. Ennek azonban a megközelítése is bonyolultabb volt, hiszen saras időben nem lehetett elérni az áruval. Ezeknek a kis boltoknak a fő profilja az ital volt - mint a környék férfiainak gyülekezőhelye működött. A vegyesbolti cikkek közül a kenyér inkább a későbbi időkben vált jellegzetessé, amikor a tanyasiak is rájöttek, hogy a 3,60-as kenyér akkor is megéri, ha a kutyának veszik meg, ők meg ették a házi sütésűt. Később persze már ők is áttértek a boltira, mert a tsz-esítéssel nem volt saját termés, nem volt mit megsütni. Mivel a jákóhalmi tanyavilágban gyakorlatilag nem volt villamosított tanya, így a petróleum volt a fő cikk. A szórakozás egyébként a helyi szerveződésen kívül főleg a Kapitányréten kötődött a községhez, ahol a műút közelsége következtében a tanyavilág is tíz évvel tovább maradt fenn. A korábbi iskola épületben a könyvtár is tartott fenn fiókkönyvtárat, a művelődési otthon is rendezett ismeretterjesztő sorozatokat. Csináltam ezt én kulturigazgatóként 1967-68-ban, amikor három határból 60-70 ember jött össze a község orvosainak előadására, meg persze más témákra is. Ehhez még külső kapcsolódás is volt: a jászberényi művelődési autó 16 mm-es filmet vetített, természetesen áram híján aggregátorral. Mikor beindult az éktelen berregés, akkor kezdtek szállingózni a nézők.

A fentiek ismeretében tehát a belső térkapcsolatok ma már a belterületre korlátozhatók - viszont a határ helyzetére még visszatérek az 1990-es évek magánosításai miatt.

A belterület térkapcsolatainak elemzése előtt vessünk egy pillantást a lakosságra. A rendelkezésre álló adatok szerint ma a lakosság szám 3061. A legtöbb volt a lakosság az 1920-as népszámláláskor: 4884. Az időtájt - két népszámlálás közt - meghaladhatta rövid időre az 5000 főt. Amilyen meredek volt addig az emelkedés - 1850 óta, amikor a szabadságharc miatt volt némi visszaesés - majdnem olyan meredek volt a süllyedés utána, de az

---

¹ A közölt tanulmány részlete a Jászság térsége térkapcsolatai és társadalmi kötődései. c. az ELTE Szociológiai Intézete és Továbbképző Központja számára 1998-ban készült szakdolgozatnak.

1990-es évek elejétől 5-6 év óta 3000-3100 között ingadozik, tehát gyakorlatilag stagnál. Ez persze nem a helyi születésekkel függ össze, hanem a főleg Jászberényből ideköltöző családokkal, akik az olcsóbb lakás miatt költöznek ide.

Ha a lakosság korösszetételét és az elöregedést vizsgáljuk, akkor - a környező településekkel összevetve - kevésbé tűnnek drámainak a folyamatok. Mindenesetre itt is nagy az időskorúak aránya. 21 % a 17 év alattiak részesedése a község lakosságából, míg a 60 év fölöttieké 23 %. A többé-kevésbe munkaképes korú lakosság aránya 56 %. Az időseken belül 100-an 80-90 év közöttiek, 90 év fölötti pedig 12-en vannak. A legidősebb polgár ma 97 éves - egyébként férfi.

Ha a belterületen belül különböző, homogénnek minősíthető blokkokat próbálunk kijelölni, akkor a történelmi hagyományokból kell kiindulni. Annak ellenére, hogy az utóbbi időben erősen átalakulóban van a lakosság, mégis jól elkülönülnek a történelmi községrészek. (A természetes szaporodás csökken, de a beköltözések miatt mégis szinte stagnál a lakosság száma.)

Az egyik legjellegzetesebb az Alvég és a Felvég különbsége. A keveredés ellenére ma is a gazdagabb emberek laknak többségben a Felvégben és a szegényebbek az Alvégben. Ennek oka az is, hogy a hasonló egzisztenciájú emberek szívesebben költöznek a községnek arra a részére, ahol az ott lakóktól kevésbé térnek el. Persze a Fő út és a Jásztelki út menti területen - függetlenül attól, hogy ez az Alvég - tehetősebb emberek élnek, mivel a kereskedők, majd az iparosság, a vállalkozók szívesebben települtek le a főbb utak mellé.

Megfigyelhető az is, hogy a tanyavilág megszűntével elköltöző családok nagyrészt egy tömbben telepedtek le: a volt vásártéren és az öregtemető helyén. Ha ehhez hozzászámítjuk, hogy a gazdák nagyrészt a Kecskéralj környékén laktak régebben is - akkor arra jöhetünk rá, hogy a három választási körzet alapján három körzetet jelölhetünk meg.

Az I. körzetben északon gazdák, a délebbi részekben iparosok, vállalkozók, értelmiségiek élnek többségben - tehát átmeneti területnek mondható. A II. körzetben az Alvég hagyományosan szegényebb családjai élnek. Itt található a cigányváros, igaz, hogy cigányok ma már mindenfelé élnek, de nem ilyen jelentős számban egy körülhatárolható területen. A III. körzet nagyrészt felvégi: „öslakos” és tanyáról elköltözött gazdák lakják többségben.

Miben nyilvánul meg a különbség? Például a választási részvételben, illetve az arányokban. A III. körzet hagyománytisztelő népében és az I. körzet részben szintén gazdák, részben iparosok, vállalkozók lakta részében él jobban a tudat, hogy a választásokra illik elmenni. Az I. körzetben inkább az érdekük képviselője, a III-ban a kötelességtudat, a tradíció a meghatározó. A II. körzetben - ahol a cigányok és hagyományosan szegényebb rétegek vannak túlsúlyban - hacsak be nem csábítják az ott lakókat valamilyen trükkal jóval kevesebben mennek el: „Mit érdekel? Majd elmennek mások! Az alábbi táblázatból látható, hogy a konzervatív jelöltnek 1990-ben is és 1994-ben is a III. körzetben volt a legnagyobb a szavazataránya, míg a II. körzetben a legkisebb. (1. sz. melléklet) A pártokra leadott szavazatoknál is hasonló a megoszlás.²

	Megjelenés (%-ban) ³		
	I. körzet	II. körzet	III. körzet
1990-ben	60,2	51,5	60,2
1994-ben	61,5	55,6	56,9

² 1998 végén lezajlottak a következő helyhatósági választások, melynek eredményei megerősítették a leírtakat. A megjelenés aránya a három körzetben ismét a megszokott sorrendet követi. (I. 56,2 %, II. 47,6 %, III. 49,0 %) Az egész község átlaga 50,6 %. A konzervatív polgármesterre szavazók: I. 42,2 %, II. 41,9 %, III. 58,0 %. Az egész község átlaga: 46,4 %. A számokat jelen esetben is úgy kell értékelni, hogy négy polgármester-jelölt között oszlanak meg a szavazatok. Megjegyzendő az is, hogy 1998. évi választások előtt – a szavazóképes lakosság változásai miatt – a választókerület határát módosítani kellett az I. és a III. körzet között, míg a II. nem változott. Az eredmények sorrendje ugyanaz lett, mint az előző két alkalommal. Lényegében csak abban történt változás az I. és III. körzet viszonylatában, hogy a III-ban alacsonyabb lett a megjelenés, viszont magasabb lett a konzervatív jelöltre szavazók aránya. A III. körzethez csatolt részben lakik a konzervatív jelölt, így a környezetében élő nagyobb számú támogatója most az egyébként is legnagyobb arányban mellette voksoló körzetet erősítette. Ugyanakkor az I. körzet távolabbi részeiben továbbra kevesebb a jelöltre szavazók száma.

³ Az egész község átlaga 1990-ben: 56,7 %, 1994-ben: 59,3 %

A konzervatív polgármester jelöltre szavazók (%-ban)⁴

	I. körzet	II. körzet	III.körzet
1990-ben	45,5	44,5	54,4
1994.-ben	41,3	35,4	52,3

A közigazgatási területeken is vannak érzékelhető különbségek. Meglehetősen szűk körben találhatók, így az egész településről nagy a mozgás irányukban. Az óvoda két teljes körű foglalkoztatást nyújtó tagintézményből áll, az iskola nem.

Az óvoda esetén tehát valóban van körzeti jelleg, mert a környéken lakókhöz közelebb van, mint a másik tagintézmény. Néhány esetben azonban itt is van a regionális okokon kívüli ok is: pl. a valamelyik óvodánál dolgozó óvónő iránti szimpátia, vagy unszimpátia miatt visznek el néhány gyereket a község másik végébe.

Figyelemre méltó a boltok esetében tapasztalható mozgás. A legnagyobb élelmiszerbolt, mely egyben az ÁFÉSZ egyetlen boltja maradt a községben: a központban álló ABC. Nem lehet azt mondani, hogy a kedvéért elmennének a peremekben lévő kisebb boltok körzetéből. Általában a helyiek a lakásuk közelében lévő kis boltban vásárolnak be mindennapi cikkeket, ahol közvetlen kapcsolatuk van az eladóval, aki némely esetben helyben is lakik. Ha ott nem találja meg, amire szüksége van, akkor bemegy vásárolni Jászberénybe, mely szokás egyébként sokaknál megvan, különösen azok között, akik eleve onnét költöztek ki.

Jellegzetes vonzásokörzeteket alakított ki a buszmegállók elhelyezkedése. Valószínű, hogy már az sem véletlen, hogy mind a négy buszmegálló mellett kocsma van, hiszen régebben különösen szokás volt, hogy jóval korábban kimentek a kevesebb buszhoz és leszállás után is adva volt a lehetőség egy kis kvaterkázásra. Az arra lakók tudják, hogy az adott buszmegállóban a távolsági buszok közül melyik áll meg, s ha azzal akarnának utazni, amelyik nem, csak akkor mennek fel a Fő térre. Ez esetben előfordul, hogy kerékpárral közlekednek, melyet a község háza nyitott biciklitárolójában helyeznek el a visszaérkezésig. Mind a négy buszmegálló a 31-es út mellett van (Malom, Község háza, Kék Golyó, TÜZÉP), s a Jászberényből idáig közlekedő autóbuszok vagy a központban, vagy a TÜZÉP-nél fordulnak vissza. A belterületen leírt kanyar miatt és az előbb már említett ok miatt a legnagyobb a vonzása a Község háza megállónak és a Kék Golyó kocsma mellettinek van. A két további megálló a község két végén található, ahová kisebb területről tudnak jönni az utazni vágyók.

A határban lévő hat buszmegállónál - mely egyel kevesebb a néhány évtized előttinél - minimális a forgalom a tanyák megszűntével, ez alól csak a Kapitányrét a kivétel, ahol van két lakott tanya és a távolsági buszok nagy része is megáll.

Történelmileg nagy mozgást jelentett a belterületen belül, hogy a zsúfolt beltelek mellett voltak kerteségek, ahová naponta többször is kijártak. Főleg a férfiak tették ezt, az ő társasági életük nagyrészt ott is zajlott. Ez a mozgás szinte a minimálisra csökkent, de teljesen nem szűnt meg, mert előfordul ma is, hogy valaki örökölt, vagy megvett egy kertet a község peremén, mivel a központban nincs helye a kertészkedésre, vagy állattartásra. Ez amellest, hogy egy kissé felerősödött az utóbbi időben, azt is eredményezte, hogy akik komolyabban akarnak vállalkozással foglalkozni, azok házat is inkább a volt kerteségek nagyobb telkein építenek, ahol elfér az ipari, vagy mezőgazdasági tevékenység is. Így viszont olyan sajtószerű helyzet alakult ki, hogy a szegényebb rétegek, vagy cigány lakosok, akiknek kevesebb pénze van lakásvásárlásra: a hajdani beltelken vesznek házat, a gazdagabbak pedig a külső területeken. Mivel ma már nem válik el egymástól a beltelek és kertesség, ezért aki csak „lakni” akar, annak megfelelő a bentebb álló parányi kerttel övezett kis ház.

Meg kell említeni az utcaközösségeket, melyek helyzete sokat változott. Az elmúlt évtizedekben az őshonos, homogénebb jobban vigyázott a környezetére. Ma a nagyszámú beköltözés miatt ez már kevésbé állítható. Állandó vitatéma az önkormányzat és a Fő úti lakosok között, hogy ki tartsa rendben a Fő utat. A mellékutcák lakói azzal érvelnek, hogy nekik sem segít senki abban, hogy rendben legyen a házuk előtti szakasz, akkor miért várják el a Fő úton, hogy ott a község parkosítson. A Jászjákóhalmi Polgári Kör - mely 1995-ben éppen ilyen célok miatt alakult meg - 1997-ben meghirdette az utcaszépész mozgalmat. A kezdeményezés célja az, hogy minden utcának legyen egy ott lakó felelőse, - a hosszabbaknak több is - aki szervezi a környék rendjét. Ezt általában örömmel fogadták a lakók, annál inkább, mert vannak olyan - többnyire őslakos többségű utcák,

⁴ Az egész község átlaga 1990-ben: 46,9 %, 1994-ben: 41,1%, A számokat annak ismeretében kell nézni, hogy 1990-ben 6, 1994-ben 9 polgármester jelölt volt!

melyekben a rend eddig sem okozott gondot. Az sem okozott gondot mindenhol, hogy találjanak ilyen személyt, hiszen sokféle vannak olyan emberek, akik szívükön viselik a környéket, bármiféle megbízás nélkül. Van azonban sajnos olyan utca is, ahol ezt senki nem vállalja, mert tartanak az ott lakó renitenstől, aki nem tartja rendben a háza környékét és inkább ő akarja a rendtelenséget elterjeszteni a környéken, mint ő változna meg. Vannak, akik mindjárt azt hitték, hogy a megválasztott utcaszépész kikövezteti az utcát, hiszen földes utcát nem lehet szépíteni. Persze vannak, akik tudják, hogy ha eső után leeresztik a vizet, elgereblyézik, akkor nem akadnak el a sárban ott sem.

A Fő út 92 alatt álló tsz iroda az 1980-as évekbeli túlméretezettség jelképe. Akkor ugyanis a Béke tsz konyhát, ebédlőt, vágóhidat és új irodaházat épített arra a telekre, egyebek mellett a régebbi iroda felhasználásával. A rendszerváltás után a tsz felbomlott, Agro Holdinggá alakult. Ma három kft szerveződött helyette: a Jákó-Növény, mely növénytermesztéssel, a Jákó-Pig, mely sertésenyésztéssel és a Bos Milk, mely tehenésztéssel, tejtermeléssel foglalkozik. A szinte ormótlan nagy épület-komplexumot nem tudták egy darabban eladni. nemcsak az ára miatt, hanem amiatt is, mert több funkcióra épült. Végül három gazdának sikerült értékesíteni. Az eredeti homlokzati részt, - mely irodának épült - cukrászüzem céljaira vette meg egy vállalkozó, melyben később cukrászdát is nyit. Az épület háta mögötti szárnyat - melyben a vágóhid volt - ugyanarra a célra vette meg egy másik vállalkozó. A középsőre - volt konyhár és ebédlőre - nehezen akadt vállalkozó, végül ezt is sikerült értékesíteni egy varrodával foglalkozó vállalkozónak. Mivel az előtti futó mellékutcának külön neve sem volt - a Bethlen utca egyik ága volt - ezért ennek nevet is kellett adni: Gyurkó Jánosról a községgel kapcsolatban álló volt miniszterről neveztük el. Így a volt tsz iroda három utcára épült központja ma három vállalkozóé.

A község határa még a XVIII. században kétnyomásra volt osztva, a múlt század közepén rajzolt térképeken még látható, hogy a Holt-Tarna számtalan ága hálózta be a határt, mivel az eredeti Tarna-folyás végig húzódott számtalan kanyarral az egész határon. Mindez eredményezte azt, hogy rengeteg volt az állóvíz, a mocsár és a folyóág. Ezek a területek halászatra voltak jók, a nedves réteken csíkkal élt, ezt a Csíkos nevű határrész ma is igazolja. A Ludasban a vadlúd neve rejlik, míg a Nadarasban a nadálytó, mint vízínövény. Különösen nagy nádassal benőtt terület volt a Vak-tó, a Négy szállási-tó, de a Tarna áradása miatt gyakran vízjárta hely volt a Tulát, a Gyór, a Virágos, a Rét és még sok ilyen terület. Ezekben a helyeken csak legeltetni, vagy kaszálni lehetett. Ugyanezt a célt szolgálta a több mint 100 éven át birtokolt Szentlászló-pusztá.⁵

Szintén a földrajzi nevekben él a Vágójárás - más néven Bakterszög - ahol a vágómarhák legeltek és a Borjújárás, ahol a borjúk. Ez időben minden falunak volt szőlője, erdeje, kenderföldje. Meg is van a neve ma is mindnek: Makkos-erdő, Szőlő, Kenderföld. Az erdő - mely Bedekovich szerint a XVIII. század végén „nevekedett”, ma ugyanúgy magánterület, mint a Szőlő, mely zártkert. A múlt század 80-as éveiben a filoxéra itt is kipusztította a szőlőt, melyet nem telepítettek újra, viszont az egyre jobban darabolódó kicsi területek ma is magántulajdonban vannak, mint zöldség és gyümölcsstermő, vagy kisebb takarmánytermő területek. A Kenderföld ma már a határ egyik szántóföldi része a jásztelki út mellett. Megvan a Kenderáztató nevű hely is a belterület határain belül: ma alacsony, nedves rész, melynek neve utal hajdani funkciójára, itt készítették elő a megtermelt kender a feldolgozásra. Ennek folytatása a közös legelő, a Tilos, melyen ma üzem épült.

Mint a Jászságban máshol sem: nagybirtok nem alakult ki a határban. Csak néhány 100-200 holdas birtok volt: az egyházi és néhány nagyobb gazdáé. A második világháború után a földosztással itt is juttattak földhöz embereket, de az új földhöz juttatottakat mindjárt serkentették is rá, hogy alakítsanak közös gazdaságokat. Előbb földműves szövetkezetek jöttek létre a környéken: 1946-ban Jákóhalmán.⁶ Később, 1949-ben - megalakult az első termelőség: a Béke, 13 alapító taggal a III. típusú csoport mellett döntöttek. 66 és háromnegyed kh-on alakult meg az első tsz. 1951-ben Dózsa György néven indult egy tsz, mely még abban az évben beolvadt a Békébe. A Petőfi tsz 1951-en alakult, 1957-ben megszűnt, majd 1959-ben újjáalakult és 1964-ben utolsóként olvadt a Békébe. A Kossuth 1952-től 1960-ig működött, ez is a Békébe olvadt „felső parancsra”. A Rákóczi tsz 1952-től 1957-ig létezett. Az Új Élet tsz csak a statisztika szerint létezett 1955-ben. Az alapító okirata megvan, de a pedagógusok egymás mellett művelt illetményföldjét takarta. A Vörös Csillag 1959-ben alakult és 1961-ben a Petőfivel egyesült. A Március 15 ugyanebben az időben működött és a Békével egyesült. Miután az összes többi egyesülésre kényszerítették 1964-ben a Petőfinek is ez lett a sorsa, s a Béke maradt az egyedüli tsz, amíg ez is meg nem szűnt és a már említett kft-kre hullott 1991-1992-ben.⁷ Az 1990 körüli időkre úgy rendeződött át a község határa, hogy a község körüli kis területtől és a Kapitányréti erdőtől eltekintve az

⁵ Tóth János. A Jászkunság helyzete a XVIII. század végén – Jász Múzeum Jászberény 1976.

⁶ Urbán László: A földművesszövetkezetek, fogyasztási szövetkezetek négy évtizede Szolnok megyében – Szolnok 1985.

⁷ Fodor István Ferenc: A jászkunsági Béke Mezőgazdasági Termelőség története – Szolnok 1989.

egész határ termelészövetkezeti terület lett. Eredetileg annak a néhány gazdának, aki nem volt hajlandó a tsz-e belépni - a határ legtávolabbi pontján adtak földet, ezek voltak az egyéni földek. Később a helyzet szelídülésével a község mellé kerültek ezek a területek. Az 1950-es évek fordulóján telepített erdőt - mely a Jászság legnagyobb egybefüggő erdőterületének a része - a NEFAG (Nagykunsági Erdő és Fafeldolgozó Gazdaság) kezelte.

A rendszerváltás után alaposan megváltozott a határ tulajdonviszonya. Az addig is egyéni földek mellett a már említett erdőterület kivételével a volt tsz területek két új formát öltve keltek új életre. Kb. fele-fele arányban tagi részarány és kárpótlási föld formájában alakult át a volt tsz terület. Az előbbi a volt tsz-tagok által kapott földterület, az utóbbira pedig azok licitálhattak, akiknek a földjét a tsz-ek megszerezték, államosították. Ezek közül van, aki saját maga műveli a kapott földet, van, aki művelteti, pl. a tsz-szétesésével keletkezett kft-kel. Azt a rövid időt kihasználva, amikor ki lehetett vinni a tsz-ből a rájuk eső területet és eszközöket, tízennyolcan léptek ki, ők ma saját földjükön gazdálkodnak a megszerzett gépekkel, tehát előnyben vannak azokhoz képest, akik gépek nélkül kellett, hogy induljanak.

Emellett a község mellett kis területen önkormányzati földterület és a jászberényi határ folytatásában - mint a borsóhalmi védett terület folytatása 31 ha terület tartozik más kategóriákba.

Külső térkapcsolatok

A környezettel való első kapcsolatra azok a határpercek utalnak, melyek a legrégebbi időszakból megmaradt oklevelekben említésre kerültek. Ilyen volt 1357-ben és később is a Jászberénnyel kapcsolatos „határvillongás”, de később is ezekben kerül elő a község neve. Örökösödési ügyekben, perekben szintén előfordulnak környező települések nevei, az azokkal való kapcsolat.⁸

Távolabbi kapcsolat az egri várral volt a török idők kezdetén - oda szedték a dica adót, a török pedig a jászberényi Dzsánfedébe (palánkvár) szedte a község adóját. A török közigazgatás idején egyébként a Budai vilajet Hatvani szandzsájkjának jászberényi náhinjéhez tartozott Jákóhalma.⁹ Meg kell még említeni Füleket (ma Filakovo Szlovákiában), ahová a török időkben elmenekült a Jászság vezetői köre, s előfordult, hogy Jákóhalma is oda fordult a berényiekkel ismét kirobbant határvitában 1655-ben, majd 20 évvel később ismét. Valószínű, hogy a nép köréből is többen odamenekültek a legkeményebb török időkben.

A török kor vége felé igen nagy mozgás indult meg a térségben: az erősen megfogyatkozott lakosságú Jászságba érkeztek az idegenek mindenfelől, de legfőképpen az északi vidékekről, melyek nem tartoztak a török hódoltság területéhez. Jákóhalma lakossága is igen megfogyatkozott, azonban teljesen nem szűnt meg, mint néhány környező falu (Négyszállás, Ágó, Borsóhalma, Boldogháza). Az 1600-as évek végén a Pentz-féle összeírás már 208 személyt említ (1699-ben). Miután a Jászkunságot a Habsburgok eladták a Német Lovagrendnek, mint új szerzeményt: 1702-től eladott sorban volt a Jászság is. 1745-ben Jászkunságon 129 redemptus volt. Jöttek ebben az időben azokról a területekről, falvakból, melyeknek nevét is hozták magukkal (Velem, Ungvár, Balkány, Erk stb.) Ezek nagyrészt felvidéki területek voltak, s túlnyúltak a mai Magyarország határain (Szlovákia, Ukrajna, Románia).

A jászok - mivel igen nagy volt a természetes szaporulat - hamarosan „kinőtték” a Jászságot, s ezért különböző - főleg a török időkben elnéptelenedett - területekre kirajzottak csoportjaik. Voltak olyan jász települések, mint Fényszaru, melyek jóval nagyobb településeket hoztak létre napjainkra, mint az anyaközség. Kiskunfélegyházát ők telepítették. Ezek a kirajzások nagyrészt a Kiskunságba történtek, de még a távoli Bácskába - a mai Jugoszlávia területére - is eljutottak, mint pl. a jászakisériek Ómoravicára.

Jákóhalma sem volt ez alól kivétel: értelemszerű, hogy a legnagyobb kirajzás Szentlászlópuszta irányába történt, hiszen több mint száz éven át közvetlen kapcsolatban voltak. Én 1968-ban jártam ott először, amikor még sikerült találkoznom a több mint 80 éves Szöllösi bácsival, aki nagyon tudatában volt jákóhalmi származásának. Érdekes a neve is, hiszen a Szöllösi, mint jellegzetes, redemptus jákóhalmi név Mátraszöllösre utal, ahonnan ősei jöttek. Ugyanakkor az ő családja már még tovább települt dél felé. Ugyanolyan érdekes az apátfalvi kirajzás esete, mivel Banner János - hajdani jászberényi múzeumigazgató - leírja, hogy a marosmenti Apátfalvára is telepedtek jákóhalmiak 1751-ben. Ezzel a községgel is testvérkapcsolatba kerültünk néhány éve és ott találkoztunk a délvidéki (ma: Jugoszlávia) Kisorosz küldöttségével, kik viszont úgy kerültek kapcsolatba

⁸ Gyárfás István: A jász-kunok története I-IV. Kecskemét-Szolnok-Budapest 1870-1886. és Horváth Péter. Értekezés a kúnoknak és jászoknak eredetükről, azoknak régi és mostani állapotjukról Pest 1823.

⁹ Fekete Lajos: A hatvani szandzsák 1550. évi adóösszeírása – Jász Múzeum Jászberény 1968. és Kocsis Gyula: A jákóhalmi szérűskertek élete a 18-19. században. In Szolnok megyei múzeumok évkönyve – Szolnok 1978.

Apátfalvával, hogy onnét települtek oda családok. A kisorosziak mint unokák üdvözölték a jákóhalmiakat, hiszen az apátfalviak ősei közt jákóhalmi származásúak is voltak, s lám onnét tovább rajzoltak Bánátba. Többek közt a Duna-Tisza-közi Akasztóra is települt 5 család a XVIII. században és szó volt már a Páka-pusztai kapcsolatról is.¹⁰

Ezek a kirajzások azonban nem álltak meg az elmúlt századokban: századunk szomorú eseményei is elvándorlásra kényszerítették családokat Jákóhalmáról. Nemcsak azokra gondolok, akiket a háborúk szórtak szét, s esetleg vissza sem jöttek, hanem azokra is, akik a kommunista uralom elől menekültek el az Amerikai Egyesült Államokba, Kanadába, de még Ausztráliába is. Ők nagyrészt az 1956-os forradalom után távoztak, de voltak, akik már korábban.

Sajátságos mozgást eredményezett az ötvenes években az iparosok megindulása, akiknek a Rákosi-korban nem adtak működési engedélyt, ezért kénytelenek voltak elmenni, hogy megélhessenek. Mivel olyan korlátozások voltak, hogy egy adott településen mennyi asztalos, vagy cipész lehetett, ezért előfordult, hogy valaki a környező községben el tudott helyezkedni, ipart válthatott, így nem biztos, hogy ott települt le: hazajárt, vagy a helyzet enyhülése után visszajött. Volt azonban köztük olyan is, aki ott családot alapított és ott maradt. A városi nagyobb lehetőségek miatt különösen sok iparost befogadott Jászberény és Budapest, de a szakma vonzása Martfűre sok cipészt vitt el a gyárba. Közülük sokan már ott maradtak: egy modern-kori kirajzás résztvevői lettek. Látható a térképen, hogy a török-kori lakosságcsökkenés miatt a népesség délre húzódott: Jákóhalmára általában északról települt a lakosság a XVIII. században, majd a túlnépesedés miatti kirajzások déli irányban a még ritkábban lakott részek felé történtek.

A rokonsági kapcsolatokban ugyanaz zajlott le kicsiben, ami a világban nagyban: ha arról beszélünk, hogy az „amerikás magyarok” másod-harmad generációja már nem beszél magyarul, s megszűnnek kapcsolatai az óvilággal, ugyanúgy elhalványodnak az országon belüli kapcsolatok is.

Jászszentlászló neve ugyan ismert volt a jákóhalmiak előtt még az 1960-as években is, de élő kapcsolatok már csak elvétve akadnak közel száz év múltával. A családi nevek, a temető nevei viszont árulkodnak. A környező településekkel a rokonsági kapcsolatok természetesen sokkal élőbbek, hiszen még a 40 évvel ezelőtti távozások esetében is megvannak a testvérek, közelebbi rokonok Pesten, vagy Martfűn, s rendszeresen hazajárnak.

Különösen élénk a kapcsolat a környező településekkel, hiszen itt napjainkban is házasságok születnek. Meglehetősen gyakori volt a kapcsolat Jásztelekkel és Jászdózsával, de természetesen a két szomszédos várossal Jászberénnyel és Jászapátival és távolabbi, környező településekkel is. A szórványos látogatások mellett a legsűrűbb mozgás mindkét irányban búcsúkor és Mindenszentekkor zajlik. 30-40 évvel ezelőtt a reggeli pesti busz (akkor még nem volt olyan sűrű járat mint ma, reggel csak egy busz jött) búcsú napján 1 helyett 6 kocsival érkezett, s este vissza ugyanúgy. Kevés volt a személykocsi, viszont sokkal többen éltek még a nemrégiben távoztak közül. A legnagyobb népünnepély volt a faluban július utolsó vasárnapja, a Jakab-napi búcsú. Sokan jöttek, s ma is sokan jönnek Mindenszentek környékén, hiszen van, akinek már élő rokona nincs, de ősei itt nyugszanak. Gyertyák ezrei égnek a temetőben és esteken át a két világháborús emlékmű talapzatánál is. Jelesebb vendégváró napok még a Húsvét, ill. az az ünnep, amely több napos munkaszünetet jelent. Vásárolásban a legnagyobb mozgást korábban és napjainkban egyaránt az iparosság produkálta. Kétszáz évvel ezelőtti adatok szerint Pestre, Vácra, Gyöngyösre, Egerbe vitték áruikat a jákóhalmiak. Ebbe beleértendő a mezőgazdasági cikkek, de ebben az időben már az iparosság, a kézművesség is létezett, mely aztán messze földön híressé tette a falut. Századunk első évtizedeiben már távolabbra jártak az asztalosok, cipészek. Előbb lovas kocsival, majd szintén lovas, de már gumikerekű (stráf) kocsival, később teherautóval vitték az árut. Ezek még nem az iparosok tulajdonai voltak: megfogadták a fuvarosokat. Ma már persze a saját teherkocsijaikkal vásárolnak.

Végtelen történeteket lehetne mesélni ezekről az utakról, a kalandokról, mint ahogyan azt tette Horváth Antalné, aki 1997-ben 92 éves korában hunyt el, s az egyik legjelesebb vásároló asztalos özvegye volt. Ők főleg nógrádi, hevesi, borsodi területekre jártak. Különösen a Mátra mögötti palóc területek voltak kedveltek (Pétervására környéke), ahová jellegzetes díszítésű, rajzos bútorokat szállítottak.

Mára némileg átalakultak a vásárolási szokások és a szállítás korszerűsödése miatt a távolságok is összemertek. 200 évvel ezelőtt a legtávolabbi megemléített hely Pest volt (80 km), 80-100 évvel ezelőtt már Fülekre is eljutottak Trianon előtt, továbbá Borsodba, Abaújba (150 km), ma már a hasonló északi területek mellett déli irányba is kiterjedt a vásárolás határa: Kiskunhalas több mint 150 km-re van. Budapest természetesen mindig az egyik legjelesebb piac volt, cipész dinasztiaiknak volt állandó vásárlója: már az apja, esetleg nagyapja

---

¹⁰ Fodor Ferenc. A Jászság életrajza – Szent István Társulat Budapest 1942.

ugyanannak a cégnek szállított.¹¹ Legendás az a történet, amikor a pesti Váci utcán vásárolt csizmára ráismert a jákóhalmi készítője. Ma is a legmodernebb cipőket készítik a belvárosi butikoknak Jákóhalmán. A teljesség igénye nélkül sorolok fel néhány jeles vásárt, amelybe járnak Jákóhalmáról napjainkban: Budapest, Nógrád megyéből: Pásztó, Szécsény, Pest megyéből: Abony, Dabas, Gödöllő, Nagykőrös, Vác, Bács-Kiskun megyéből: Kecskemét, Kiskunhalas, Kunszentmiklós, Lajosmizse, Csongrád megyéből: Kistelek, Heves megyéből: Pétervására, Gyöngyös, Borsod-Abaúj-Zemplén megyéből: Edeleny, Encs, Gönc, Mezőcsát, Mezőkövesd, Ónod, Hajdú-Bihar megyéből: Polgár, Békés megyéből: Szarvas. A vásározási körzet tehát szinte az egész Duna-Tisza közére kiterjed, de érinti a Tiszántúlt is.

A vásárnak - kis mértékben - vonzó hatása is van. Jákóhalmának a három hagyományos vására mellett még másik hármat állapított meg az önkormányzat. Mára azonban igen csekély az érdeklődők száma. Kirakodók, sütögetők inkább a közelebbi helyekről jönnek, de van rendszeresen visszatérő sütögető Andornaktályáról is. Az állatokat a környező településekről hozzák és innét is oda viszik vásárra - már ahol van, mert a szomszédos Jásztelek már nem tart vásárt. A múltban egyébként nagyon messzire is elmentek állatokért: Trianon előtt hallottam, hogy Nagyváradról is hajtottak haza szarvasmarhát, a 40-es évek végén pedig Szentgotthárdon próbáltak meg lovat venni, igaz - eredménytelenül jöttek vissza.

A piac - mint kisebb vásározási lehetőség - szintén régen jelen van Jákóhalma életében hetente két alkalommal: szerdán és szombaton. Ez a kereskedelmi forma viszont igen népszerű, annál inkább, mert vannak rendszeres árusok Jászberényből, Jásztelek pedig már régóta nem tart piaci napot, így onnét rendszeresen átjárnak venni, eladni is (a távolság kicsi, hiszen mindössze 4 km).

A bevásárlásról már volt szó, hogy eléggé elterjedt mostanában a Jászberényben vásárlás a mindennapi cikkek esetében is. Ez technikailag pl. úgy zajlik, hogy a nyugdíjas néni felül a buszra - díjmentesen utazik, mint 65 év feletti - leszáll Jászberényben az első vagy második megállónál, mindkét helyen van egy diszkont, bevásárol és a következő busszal kijön. Ha nem kell sokat várni: 30-40 perc alatt az utazással együtt lebonyolítja a vásárlást, díjmentesen utazik és olcsóbban vásárol, mint helyben. Valamilyen speciális, szakmai cikk esetében a szomszédos megyék közeli helyeire is át szoktak ruccanni: Hevesben Heves és Hatvan, Pestben Nagykáta.

Hagyománya van a helybe jövő árusításnak: a házalók régebben megtúrtek, sőt természetesekek voltak, ma viszont a bűnözési hajlam miatt az önkormányzat nem engedélyezi a tevékenységüket. Jönnek bőrkabátal, régiség vásárlási igénnyel, vagy csak egyszerűen vizet kérnek, hogy közben ellopjanak valamit, vagy megnézzék a terepet. Több esetben előfordult, hogy néhány nappal később biztosra menő besurranók jelentek meg pl. Miskolcra. A másik hasonló ténykedés a szén-és faárusítás: teherautóról árusít, de több mázsával megkárosítja a vásárlót.

A legális vándorárusok közül említésre méltó a „csilingelős autó”, a Family Frost, mely minden pénteken bejárja a község mellékutcait jégkrémjeivel, vagy a jászszentandrásai és jászapáti kenyeres autó, mely engedéllyel árusít a község bizonyos pontjain kenyeret, olcsóbban a helyi boltokban kaphatóknál. Igazgatási ügyekben évszázadokra visszamenőleg Jászberényhez tartozik a község - hosszabb ideig járási székhely volt Jászberény a Felső Jászság és egyben az egész Jászság központja. Ebben az időben tehát teljesen tőle függött Jákóhalma, azonban az önkormányzatiság korában bírósági, földhivatali és hasonló ügyekben szintén Jászberénybe kell beutazni.

Választási szempontból más a helyzet, ugyanis Jákóhalma nem tartozott a jászberényi választókerülethez, egy évszázadon át a másik jászsági választókerület központja volt. A rendszerváltás előtt két választási körzetre osztották a Jászságot, nagyrészt az alapján, hogy hasonló legyen a lakosság száma. Így ez a választókerület, melyhez a község tartozik Jászapáti székhellyel - nem azonos a történelmi Alsó-Jászsággal, mellyel sajnos azonosítják néha. Jászapátihoz néhány munkahelyen és több iskolán kívül más nem köti Jákóhalmát. A múltban az is ismert volt, hogy azok mentek Jászapátira tanulni, akik Jászberényben nem tudtak volna végezni. Ez persze ma már nem ennyire erősen állapítható meg, hiszen Apátin vannak olyan szakok, melyek Berényben nincsenek, tehát nemcsak az erősség, hanem a másság is meghatározó.

A tanulók elvándorlása Jászberénybe sajnos már általános iskolás korban elkezdődik több ok miatt. Kivédhetetlen ok, hogy valaki hat, vagy nyolc osztályos iskolába megy, gimnáziumba, vagy valamilyen tagozatos iskolát néz ki magának. Gyakran előfordul azonban az, hogy csak érzelmi okokból megy el, mert számára nem szimpatikus valamelyik tanár. Mindenesetre ma mintegy 50 általános iskolás korú gyerek jár el Jászberénybe, 1-2

---

¹¹ Kemény Dezső: Jászkákóhalma cipésziparának története és fejlődése – Jákóhalmi Szabad Jász Polgár 1996. 1.-1998. 4. sz.

Jászapátira. Sajnos azonban nemcsak ezért fogyott el az iskola tanulólétszáma 230-ra - hatvanas években még 400 fölött volt -, hanem a természetes fogyás miatt.

A középiskolás korosztály már természetesen teljes létszámban eljár. A községben egyébként 1963-65 között működött gimnázium, előtte pedig több évtizeden át asztalos és cipész szakmunkásképző. A diákok túlnyomó része Jászberény három középfokú intézményében tanul: a Lehel Vezér Gimnáziumban, a Liska József Erősáramú Szakközépiskolában és a Klapka György Szakmunkásképzőben. Egyre többen jelentkeznek viszont Jászapáti iskoláiba is: a Mészáros Lőrinc Gimnáziumba és az ipari, illetve mezőgazdasági középfokú szakképzést nyújtó iskolákba.

Már középiskolás korban előfordul, hogy távolabbi iskolákba mennek a gyerekek tanulni. Különösen ha olyan szakirányú képzést keresnek, amely közelebb nincs. Néhány példa az utóbbi 25 évből: erdészet-Gyöngyös, vadászat- Szombathely, faipar - Csongrád, cipőipar - Martfű, konzervipar - Nagykőrös.

A közelebb elérhetőek közül még megemlítendő a jászárokszállási Deák Ferenc Gimnázium, mely nincs messze, de közlekedési helyzete előnytelen. A szomszédos Jászdózsán háziasszonyképző létesült, melyben szintén megjelennek jákóhalmi gyerekek.

A felsőfokú képzés helyszínei még kevésbé követhetők, de messzemenően legtöbben járnak a közeli Jászberényi Tanítóképző Főiskolába. Ebben szerepet játszik a közelség, ugyanis olyanok is idejárnak, akik eleve nem akarnak tanítók lenni, esetleg még utálják is a gyerekeket, de szereznek egy diplomát, ami ugródeszkanak jó.

Akik viszont távolabbra mennek, azok már ezt tudatosan teszik. Néhány példa: Szolnok, Budapest, Miskolc, Eger, Kecskemét, Pécs, Debrecen, Veszprém, Győr, Gödöllő, Sopron. Ezek a településeken számtalan iskola van, tehát aki ugyanabba a városba jár, nem biztos, hogy ugyanezt tanulja. Az egészségügyi szolgáltatás a helyi orvosokon kívül (két háziorvos és egy fogorvos) főleg Jászberényben bonyolódik, szakkivizsgálások, kórházi kezelés távolabb: Szolnokon, Gyöngyösön, Budapesten, Hatvanban és egyéb speciális esetekben szükséges helyeken. Az alafokú orvosi ellátás esetében is akad, aki eljár, mert nincs megelégedve a helyi orvosokkal, vagy Jászberényben van ismerős orvosa. A megszokás egyébként még ma tovább él, annak ellenére, hogy szabad orvosválasztás van. Sokan ugyanahhoz az orvoshoz járnak, akihez abban az időben jártak, amikor még e téren ketté volt a község választva. Vannak, akinek teljesen mindegy kihez tartoznak.

A szolgáltatás esetében nagyrészt megtalálható helyben az ellátás (pl. fodrász), néhányan azonban - amolyan megszokásból - eljárnak Jászberénybe.

A legnagyobb mozgást a munkába járás jelenti. Igaz, hogy a községben egyre több munkahely van pl. nemrégiben beindult egy huzalgyártó üzem, ahol jóval több személyt tudnának alkalmazni, mint ahányan jelentkeznek, vagy megfelelnek. Sokan dolgoznak a mezőgazdaságban, mint saját földtulajdonosok, vagy kft dolgozóként. Az iparosság nagy számából következik, hogy sokan dolgoznak az asztalos, vagy cipész-iparban - persze a mai szabályozók nem teszik azt lehetővé, hogy 20 inasa is legyen valakinek, mint 60-70 évvel ezelőtt. Nagyon sok az eljárók száma, főleg Jászberénybe, ahol a Hűtőgépgyárban több százan dolgoznak, vagy állandó, vagy idejénymunkásként.

Sokan dolgoznak az Aprítógépgyárban és kisebb üzemekben is. Más környező településeken kevesebb a dolgozók száma. A munkanélküliséget óvatosan kell kezelni, mert vannak, akiknek semmilyen munkát nem lehetne biztosítani, ami nekik megfelelne. Aki akar, az többnyire talál munkát. A munkanélküliség egyébként 4-14 % között váltakozik, de a csúcs már néhány évvel korábban volt. Jelenleg az alsó határ közelében van, de függ az időnkénti idejénymunkáktól is - pl. pályázattal nyert közmunka esetén csökken és ki lehet ejteni olyanokat, akik nem vállalják a munkát. Egyébként akik máshol végeznek valamilyen szakot, előfordul, hogy ott maradnak, ha valamilyen speciális dolgról van szó, viszont sokszor éppen azzal a szándékkal mennek messzebbre, hogy olyan ismereteket szerezzenek olyan témában, melyben később itthon vannak terveik.

Az eljáró dolgozókkal már el is jutottunk a következő jelentős ponthoz: a közlekedéshez. A falu határát átszövő folyóágakon hajdan csónakkal közlekedhettek, a Tarna jelenlegi állapotában hajózásra nem alkalmas. E téren változás remélhető, hiszen a Jászsági-főcsatorna többször elképzelt megépítése felduzzasztaná a vizet a Tarnában is. A község egyébként a Hazai kishajókon mozgalom bélyegzőhelye, tehát sportcélra létezik a hajókázás.

Vasút sajnos nem épült a községben, pedig több alkalommal is szóba került egy kelet-nyugati irányú vasút terve: Budapest-Debrecen között pl. a legrövidebb táv a Jászságon át vezetett volna. Századunkban sem valósult meg a Nagykáta-Heves között építendő szakasz, melyet pedig már karóztak is a mérnökök. A visszaemlékezők szerint itt is volt olyan gazda, aki részt vett a megíúsításban - ne szelje át a birtokát a vasút. A debreceni vonal jogosultságát az is bizonyítja, hogy még az 50-es években meglévő Budapest-Debrecen repülőjárat légi csatornája is itt vezetett, mint a legrövidebb útvonalon. Műút szempontjából jó a község fekvése, mivel a 31-es másodrendű főútvonal (Budapest-Dormánd) itt halad át, összeköttetést biztosítva a főváros,

valamint a Dunántúl és a Tiszántúl, illetve Miskolc felé. Az ötszámjegyű - de jó minőségű - 32134-es számú út 1934-ben épült meg Jászdózsa felé, de el lehet rajta jutni legrövidebb úton a Mátra irányába. Legrosszabb minőségű a 3232-es jásztelki út, mely 1968-ban épült meg: keskeny, de mindössze 4 km-es szakaszán áthaladva a 32-es úton már leggyorsabban elérhető Szolnok és a déli területek. Az autóbusz közlekedés szempontjából igen jó a község helyzete, hiszen a legsűrűbb járat Jászberénybe van, ahová hétköznapi napokon napi 40 járatmal lehet eljutni. Jászapáti felé napi 20 járat közlekedik, Budapest pedig 9 közvetlen járatmal érhető el naponta.

A nyugati irányban átszállás nélkül elérhető városok: Budapest, Jászberény, Gödöllő, Jászfényszaru, Nagykáta, Cegléd, Nagykőrös, Kecskemét, Kunszentmiklós. Keleti irányban közvetlenül el lehet jutni Füzesabonyba, Hevesre, Jászapátira, Egerbe, Miskolcra, Karcagra, Tiszafüredre, Mezőkövesdre és Kunhegyesre. Északra Gyöngyös és Jászárokszállás, délre pedig Szolnok és Újszász érhető el autóbusszal.¹²

S a külső térkapcsolatokkal még egy személyes megjegyzés: én is szorgalmazója vagyok a jászsági régió nagyobb önállóságának, mint erre Szabó László is utal könyvében.¹³

---

¹² Jász-Nagykun-Szolnok megyei helyközi autóbussz menetrend – Jászkun Volán Rt. Szolnok 1998.

¹³ Szabó László: Jász-Nagykun-Szolnok megye rövid története írásban és képekben – Szolnok 1996.